

*І.О. Школьник, канд. екон. наук, доц.,
О.В. Люта, канд. екон. наук, доц.,
Українська академія банківської справи НБУ*

БАЗЕЛЬ II: ОСНОВНІ СКЛАДОВІ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Вступ. Банківська система України знаходиться напередодні значних змін у регулюванні банківської діяльності, викликаних необхідністю впровадження вимог Базельського комітету з банківського нагляду, зазначених в угоді “Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи” (Базель II). У зв’язку з цим, особливої актуальності набуває дослідження та характеристика основних складових зазначеної угоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запровадження вимог Базель II в діяльність вітчизняних банківських установ привертає увагу вчених та економістів-практиків, котрі досліджують проблеми розвитку та ефективності функціонування банківської сфери. Значну увагу вивченню даного питання приділяють вчені-економісти В.А. Кажан, В.В. Кравчук, В.І. Міщенко, С.М. Павлюк, О. Хаб’юк, В.Л. Кротюк.

Постановка проблеми. Потреба в забезпеченні стійкості банківських систем у найбільших країнах світу і світової банківської системи в цілому призвела до створення в 1974 р. центральними банками і наглядовими органами провідних індустріальних країн комітету з банківського нагляду при Банку міжнародних розрахунків (Bank for International Settlements, BIS, Базель, Швейцарія). Одним із найголовніших завдань Базельського комітету є гармонізація світової практики регулювання банківського бізнесу, яка має на меті нівелювання відмінностей між національними практиками. Оприлюднена в листопаді 2005 р. нова редакція Базеля II стала визначальною в роботі усіх фінансових і банківських структур ЄС з 2007 р. Поступово основні положення базельської угоди будуть запроваджені і в діяльність банківських установ України.

Виклад основного матеріалу. Прийняття в 1988 р. Угоди про капітал (відомої як Базель I), що базувалася на розширеному тлумаченні природи різних категорій ризиків, стало переломним етапом для розвитку банківського нагляду у світі. З її появою органи банківського регулювання отримали перший стандарт міжнародного рівня.

До кінця 90-х років Базельська угода переважно перестала відповідати значним змінам, що відбулися у структурі банківського капіталу та характері міжнародних економічних відносин. Це спонукало Базельський комітет з банківського нагляду розпочати роботу над новою редакцією Угоди про капітал, в якій необхідно було переглянути наступні положення:

- зробити вимоги до капіталу більш чутливими до ризику;
- забезпечити повне покриття ризику;
- передбачити багатоваріантний підхід оцінки ймовірності ризику;

- надати більше повноважень органам нагляду та ринку;
- підтримати загальний рівень забезпеченості банківської системи капіталом.

Результатом проведеної роботи стали пропозиції щодо удосконалення першої Базельської угоди з метою максимального наближення до практичних потреб діяльності банків. У листопаді 2005 р. Базельський комітет оприлюднив версію угоди “Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи”, а з 2007 р. розпочалося впровадження положень Базеля II в практичну діяльність банків. Слід зазначити, що Базель II не замінює попередні редакції Угоди про капітал, а лише доповнює їх. Так, в новій угоді ризики й надалі розподіляються між наперед визначеними “кошиками”, але цих кошиків стало більше; вагові коефіцієнти ризику стали більш чутливими до рівня ризику і ґрунтуються на зовнішній кредитній оцінці; скасовано поділ суверенних боржників на членів і не членів ОЕСР; диверсифіковано вагові коефіцієнти ризику для різних категорій клієнтів (від 150 до 0 %). Знижено також вагу ризику для роздрібних та іпотечних кредитів на купівлю житла.

Принциповою різницею між Базелем II і попередньою угодою є підхід на основі трьох “стовпів” (компонентів).

Перший компонент – “Мінімальні вимоги до капіталу” – розглядає капітал з трьох точок зору: відповідності ринковому, операційному та кредитному ризикам.

Другий компонент – “Контроль з боку нагляду”, трикомпонентної опори Базеля II, – група вимог, метою яких є не тільки гарантування наявності у банків достатнього капіталу для покриття всіх своїх ризиків, але і стимулювання їх до розробки та впровадження удосконалених методів моніторингу та управління ризиками. При цьому вимога щодо нарощування капіталу може запроваджуватися навіть у тому випадку, коли базовий норматив достатності дотриманий.

Третій компонент – “Ринкова дисципліна”, трикомпонентної опори Базеля II, доповнює перші два компоненти стосовно стимулювання ринкової дисципліни шляхом розробки комплексу вимог про розкриття інформації, що дозволить учасникам ринку більш повно оцінити основні дані про сферу використання капіталу, рівень його ризиковості, процеси оцінки ризику та достатність капіталу банківської установи.

Графічно компоненти Базеля II відображено на рисунку 1.

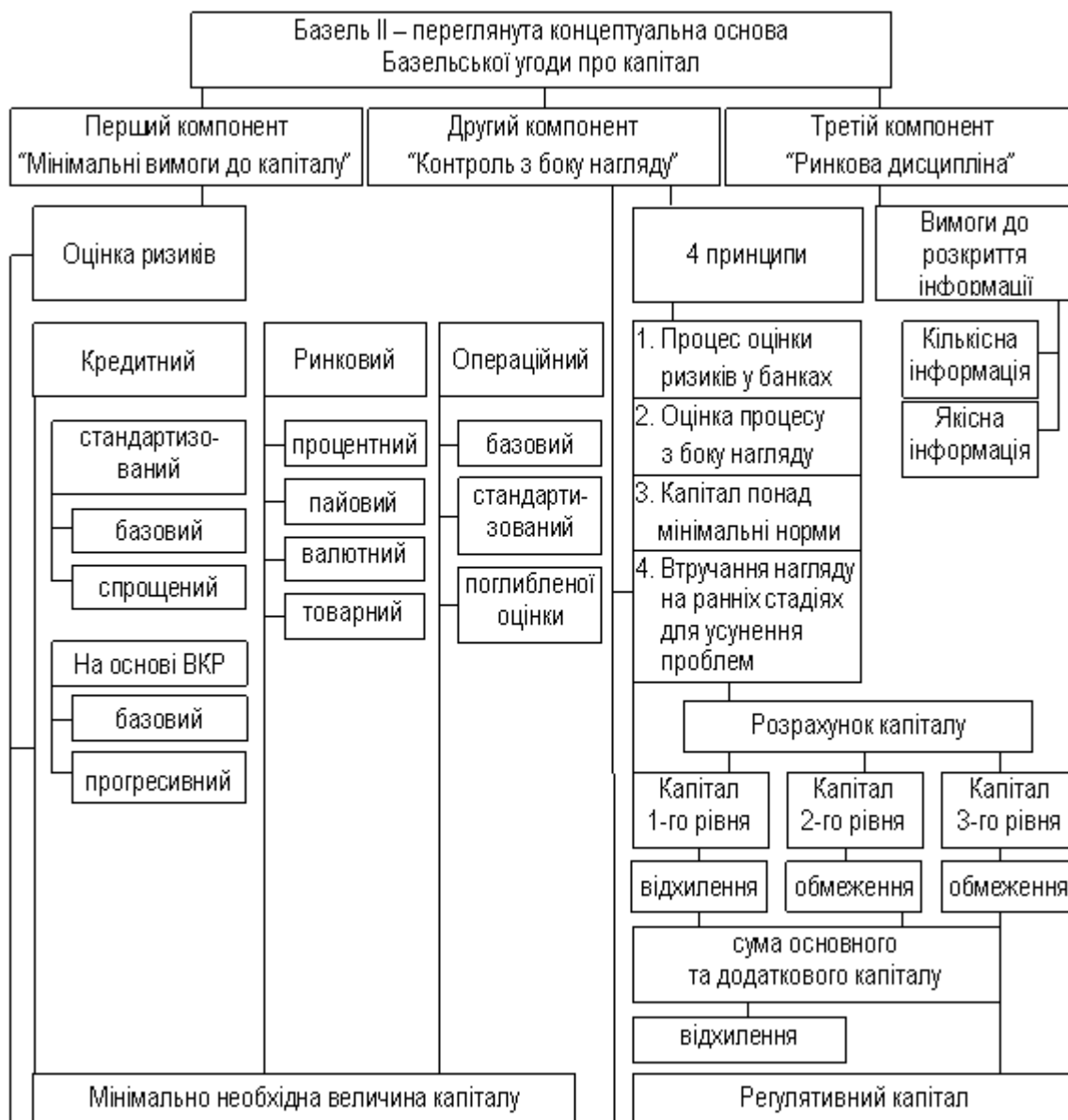

Рис. 1. Три компоненти-опори Базеля II

У процесі роботи над новою редакцією угоди Базельським комітетом було суттєво вдосконалено підходи до оцінки ризиків, що знайшло відображення в розробці першої компоненти. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно зосередити увагу на більш детальному розгляді саме проблеми оцінки ризиків.

Розглядаючи перший компонент трикомпонентної опори, слід відмітити, що ризик – це ймовірність настання події, пов'язаної з можливими фінансовими втратами чи іншими негативними наслідками для діяльності суб'єкта господарювання. Згідно з новою Базельською угодою оцінюються кредитні, ринкові та операційні ризики (рис. 2). Новий механізм оцінки ризиків істотно впливає на зменшення термінів організації процесу кредитування, що веде до зниження витрат і значного здешевлення кредитів та інвестицій.

Рис. 2. Основні види ризиків, що оцінюються в Базелі II

Кредитні ризики займають домінуюче місце в ієрархічній системі банківських ризиків і є невід'ємною складовою сукупного банківського ризику, вони являють собою підсистему більш високого порядку – банківських ризиків у цілому. Наразі більшість вітчизняних банків нарощують масштаби кредитування економіки, що розвивається, але на шляху екстенсивного розвитку через нерезультативне управління кредитними ризиками збільшується ймовірність виникнення системної кризи, що пояснюється об'єктивними причинами: мінімальними за світовими мірками термінами функціонування української банківської системи, відсутністю достовірної інформації про кредитну історію потенційних клієнтів, поверхневим осмисленням методології управління кредитними ризиками.

Тож варто зауважити, що внаслідок пріоритетності та високої доходності кредитних операцій кредитні ризики є визначальними у діяльності вітчизняних банківських установ.

Для оцінки кредитного ризику банкам дозволено використовувати методи, в кожному з яких застосовується більш докладний перелік оцінки активів у порівнянні з Базелем I. За новою угодою пропонується використовувати два підходи до оцінки кредитного ризику: стандартизований, який поділяється на спрощений та базовий,

та підхід, що базується на визначенні внутрішніх рейтингів, який в свою чергу, складається з базового і прогресивного (рис. 3).

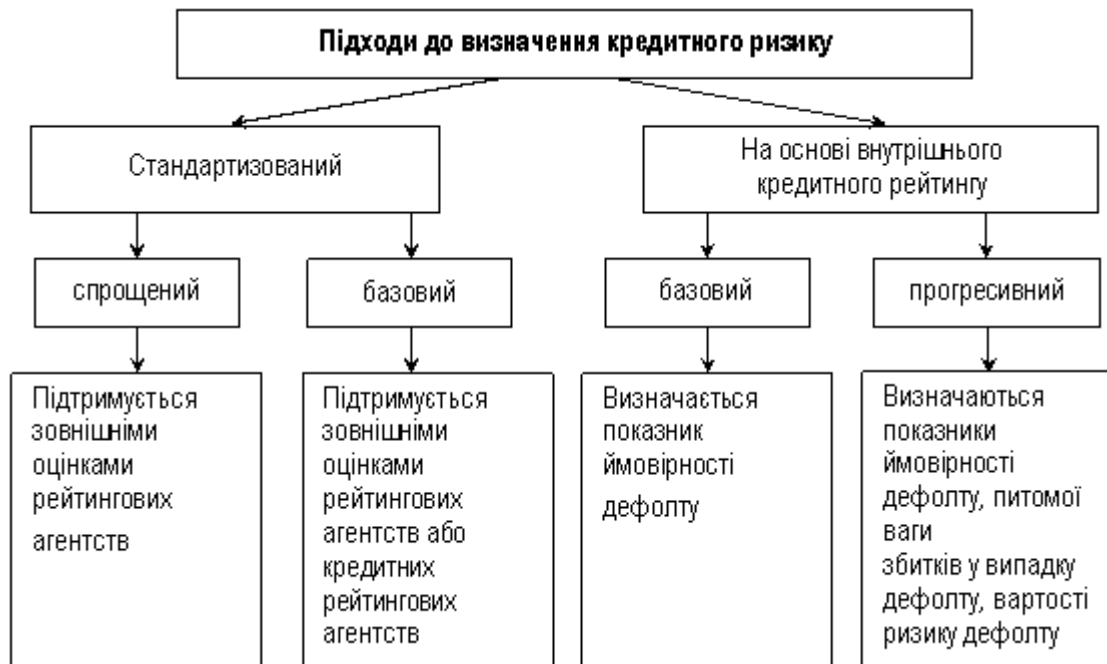

Рис. 3. Підходи до визначення кредитного ризику

Стандартизований підхід передбачає розподіл усіх потенційних кредитних ризиків на категорії, встановлені наглядовими органами, з присвоєнням кожній категорії зовнішнього рейтингу. Важливим нововведенням цього підходу стала вимога присвоєння простроченим кредитам 150-відсоткового ступеня ризику за умови відсутності максимально можливої суми резервів, сформованої на покриття цих ризиків. У новій угоді банкам надається можливість більш активно використовувати як забезпечення кредитів такі фінансові інструменти: гарант, цінні папери, кредитні свопи та неттінг.

Метод внутрішніх рейтингів відрізняється від стандартизованого тим, що внутрішні оцінки ключових факторів ризику, які здійснюються самими банками, є основою для розрахунку регулятивного капіталу. На основі власних кількісних розрахунків банки визначають рівні ризику та відповідний розмір покриття капіталу.

Відмінність між базовим та прогресивним підходом до оцінки ризиків полягає у вхідних даних, які банки можуть включати при розрахунку дискримінантного показника рівня ризику активних операцій, керуючись власними методиками оцінки, або приймати значення, встановлені наглядовими органами. При цьому базовий підхід передбачає розрахунок показника ймовірності дефолту, а прогресивний включає розрахунок показників ймовірності дефолту, питомої ваги збитку у випадку дефолту, вартості ризику дефолту. Прогресивний підхід до оцінки ризиків надає

банкам більшу свободу дій, вимагаючи при цьому жорсткого дотримання мінімальних вимог, зокрема, забезпечення незалежного рейтингового процесу, внутрішнього аналізу та прозорості.

Застосування системи внутрішніх кредитних рейтингів дозволяє провести більш якісну оцінку ризику шляхом диференціації контрагентів, а також запровадити єдиний системний підхід по всіх портфелях банківської установи, що має важливе практичне значення для функціонування вітчизняної банківської системи, зокрема для банків, що мають розгалужену філіальну мережу, та банків, які здійснюють агресивну політику щодо нарощування своїх активів. Використання внутрішньобанківської системи кредитних рейтингів дозволяє не тільки виявити проблемні місця в методиці оцінки кредитного ризику, але й виводить на якісно новий рівень інформаційне забезпечення кредитного процесу.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. “Міжнародна конвергенція вимірювання капіталу і стандартів капіталу: нові підходи” (Базель II) являє собою результат роботи Базельського комітету з банківського нагляду над забезпеченням міжнародної уніфікації вимог до достатності капіталу банків. У цьому документі детально викладена методологія розрахунку достатності капіталу і мінімальні стандарти, які національні органи нагляду, представлені в комітеті, мають запропонувати до затвердження у своїх країнах.

2. Базель II включає три компоненти: мінімальні вимоги до капіталу, контроль з боку нагляду, ринкову дисципліну. Принципове значення має те, що три компоненти-опори є взаємодоповнюючими, жодну з них не можна розглядати чи використовувати окремо від інших. Вимоги до капіталу, визначені Базелем II, засновано на сучасних підходах до оцінки ризиків – ринкового, операційного, кредитного. Останній є найбільш вагомим у діяльності банківських установ.

3. Угодою передбачено використання двох підходів до визначення кредитного ризику, а саме: стандартизованого підходу, який поділяється на спрощений та базовий, та підходу, що базується на визначенні внутрішніх рейтингів, який, у свою чергу, складається з базового і прогресивного. Принципово новим при цьому є використання прогресивного методу визначення кредитного ризику, який включає розрахунок ймовірності дефолту, питомої ваги збитку у випадку дефолту, вартості ризику дефолту.

Список літератури

1. Жидко К. Нові вимоги Базельського комітету до визначення капіталу, адекватного ризикам // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 11. – С. 63-65.
2. Кажан В.А. Етапи розвитку міжнародної системи оцінки ризиків // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 9. – С. 23-27.
3. Кравчук В.В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 121-128.

4. Кудрявцева М.Г., Харламов Г.А. Базель II: новые правила игры // Банковское дело. – 2004. – № 12. – С. 12-18.
5. Мельничук М. Проблеми впровадження нових рекомендацій Базельського комітету щодо управління ризиками в банках України // Банківська справа. – 2005. – № 5. – С. 76-82.
6. www.cbr.ru.

Школьник, І.О. Базель II: основні складові та їх характеристика / І.О. Школьник, О.В. Люта // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць.- Суми: УАБС НБУ, 2007.- Т. 20.- С. 165-171.